

РЕЦЕНЗИЯ

за конкурса за присъждане на академичната длъжност “професор”
на доц. дфн Анисава Любенова Милтенова
по специалността 05.04.02 Българска литература (Стара българска литература),
обявен от Института за литература при БАН
и обнародван в ДВ, бр. 65/23.08.2011
рецензент: проф. Христо Трендафилов

На обявения от Института за литература при БАН конкурс за професор по стара българска литература ст.н.с. дфн Анисава Милтенова се явява с две монографии, едната от които в съавторство с проф. Василка Тъпкова-Заимова, но стореното и от двете авторки е ясно диференцирано. Нека се спрем по-обстоятелствено на научната ѝ биография, която изисква да споменем, че кандидатката е завършила специалностите Българска и Английска филология в *СУ ”Климент Охридски* ‘ през 1973 г. (Последният факт ще играе значителна роля в своеобразието на нейната по-нататъшна реализация). Целият ѝ по-нататъшен научен път е свързан с *Института за литература* при БАН и неговата *Секция по стара българска литература* (единствено през периода 1974–1975 г. работи в *Института за български език*). Там тя е последователно специалист филолог, научен и старши научен сътрудник, преминал през йерархията на отделните степени и звания. При това прави впечатление значителната дистанция между времето на тяхното придобиване. Милтенова защитава през 1984 г. дисертация на тема „Към характеристиката на българската литература през XV-XVII век. Сборници със смесено съдържание” и става доктор по филология, а през 2005 г. защитава докторска дисертация под наслов ”Съчиненията от кратки въпроси и отговори в старобългарската литература” и получава научната степен доктор на филологическите науки, т.е между двете дисертации има времеви промеждутък от 21 години. На фона на резкия спринт към титли и звания през последните години, това наистина е рядък факт. А. Милтенова не е чужда и на преподавателската дейност – тя е работила продължително като хонорован доцент в различни наши университети:

- 1992-2008 в *СУ ”Климент Охридски*
- 1994-95 във *ВПИ – Шумен*
- 1996-1999 в *ПУ ”Паисий Хилендарски”*

- 1997-1999 в ПУ, филиалите в *Кърджали и Смолян*

- 2004-2008 в *Нов български университет*

Трябва да се отбележи, че през последните две десетилетия Анисава Милтенова развива изключително интензивна научно-организационна и редакторска дейност. Тя завежда *Секцията по стара българска литература в Института по литература към БАН*, от 2006 г. е член на Академичния съвет на Департамента „Нова българистика” в *Нов български университет*. От 1995 г. е председател на *Съвета за чуждестранна българистика* при БАН. Главен редактор е на информационния бюлетин „Българистика”, даващ полезна представа за състоянието на българистиката в чужбина и публикуващ портрети на учени-българисти, както и на годишника “Scripta & e-Scripta”, издаван като правило само на западни езици и в редки случаи на руски (с резюмета на български език). Изобщо, това е може би главната социално-методологическа заслуга на д-р Анисава Милтенова, нейният порив за поставяне на българската медиевистична наука в световен контекст и излизането и от балкано-славянския изолационизъм. Това се потвърждава и от 15-те медиевистични проекта, които са най-вече международни и на повечето от които тя е научен ръководител и координатор. Паралелно с това тя поддържа постоянни научни връзки с голям брой чуждестранни слависти и българисти, и в момента вероятно е един от най-добрите познавачи на ръкописните отдели на големите библиотеки зад граница – работила е в Русия, Сърбия, Румъния, САЩ, Италия, специализирала е в Москва, в Петербург (Пушкинския дом), Питсбърг и Солун, Гърция. Интересът ѝ към ръкописите е целенасочен, тя не преследва общи описания (макар и преди време да е описала конкретна ръкописна сбирка, тази на Свищовското читалище); нейната археография е центрирана в проблематиката, с която се занимава или е продиктувана от епистемологическите императиви на даден проект. Милтенова обича да работи колективно и в съавторство и това също е различителен признак на един по-нов подход; знаем, че предишните поколения наши известни медиевисти работеха достатъчно индивидуално: нито един от учени като Й. Иванов, К. Куев, Б. Ст. Ангелов, Е. Георгиев, П. Динев не написаха трудове в съавторство. Между нейните съавтори са В. Тъпкова-Заимова, М. Каймакамова, Р. Лазов, Д. Богданович, Д. Гетов.

А. Милтенова е известна като съставител, редактор и автор на коментар на текстове в превод на съвременен български език на редица сборници, между които ще посочим следните:

1. Стара българска литература. Т. V. Естествознание. С., 1992.

С този том замислената като седемтомна поредица на практика приключи. В него са издадени и коментирани старобългарските натурфилософски паметници от всички периоди. Тук съставителката продължава и доразвива традициите на фундаменталния, но поостарял компендиум на Ив. Дуйчев и Цв. Кристанов „Естествознанието в средновековна България” (1954).

2. История на българската средновековна литература. С., 2008; II издание, 2009. Това е един интересен и амбициозен опит за написване на сравнително синхронна история на старата българска книжовност. Първо подобно начинание за създаване на жанрова история на средновековната ни литература, което винаги крие рискове, но позволява един по-различен поглед. Любопитно е, че половината от участниците в творческия колектив не са литературоведи, а езиковеди, което може да се приеме като методологически експеримент, като едно надзъртане в опита на добрата стара славистика, когато учени като Буслаев, Ягич, Роман Якобсон, княз Николай Трубецкой (примерите наистина са високи) с еднаква лекота пишеха и лингвистични, и литературоведски студии.

А. Милтенова вече доста време отделя на компютърната обработка и описание на средновековните славянски ръкописи; тя е най-изявеният радетел на тази насока у нас, а и не само у нас. В различни свои статии и студии тя излага принципите си спрямо този изключително актуален за определени медиевистични среди проблем, като сред тях можем да посочим:

- стандартизацията на формата на документите;
- отделянето на данните от процеса на обработка;
- адекватно запазване на ръкописите в електронна форма;
- предлагат се и други стратегии по отношение на проблема.

Плод на този изследователски интерес са няколко конференции, в чието организиране основна роля играе Милтенова, както и четири сборника с доклади, последният от които излиза в София през 2006 г.; той, както и останалите, са на английски език.

Що се отнася до непосредствената научна дейност на Анисава Милтенова, то тя отдавна е известна у нас и в славистичния свят, била е обсъждана и дискутирана и винаги е привличала внимание. Да се анализира подробно едва е ли необходимо, затова само ще набележим с оглед на конкурса основните насоки в нейното научно развитие.

Доц.Милтенова започва своя път с проучването на сборниците със смесено съдържание през XV–XVII в., проучва детайлно и ранния славянски флорилегий, особено този, който е поместен в забележителния ръкопис *Хилендарски 382*, но скоро се връща назад във времето и се съсредоточва главно върху апокрифната и в частност върху историко-апокалиптичната литература. Резултат от последната тенденция са много статии и солидната монография, написана в съавторство с проф. Василка Тъпкова-Заимова ”Историко-апокалиптичната книжнина във Византия и в средновековна България”. С., 1996. Милтенова анализира текстологически, коментира и превежда редица известни апокрифи: *Сказание за Сибилата, Слово за Антихриста, Видение на пророк Исая за последните дни, Видение на пророк Данил, Солунската легенда, Българския апокрифен летопис, Апокрифа за борбата на Сатанаил с архангел Михаил*. След основополагащите трудове на акад. Йордан Иванов и проф. Донка Петканова нейните изследвания представляват може би трети етап в изучаването на старобългарската апокрифна книжнина. Става дума за апокрифи от XI–XII и XIII–XIV в. Навлязла така дълбоко в литературата от периода на т.нар. византийско владичество, доц.Милтенова смята за нужно да реинтерпретира и предефинира този действително не много ясен период. Това тя прави особено подчертано в статията си „Бележки върху българската литература по времето на византийското владичество”, поместена в т.15 на Годишника на Центъра ”Иван Дуйчев”, където се говори за два подпериода в споменатия подпериод: от 1018 г. до началото на XII в.; от началото на XII в. до 1085 г.

Тази корекция в периодизацията е твърде интригуваща, тя се базира и върху наблюдения на авторитетни историци, във всеки случай такава граница и да съществува, то тя е твърде крехка при наличните датировки относно някои писмени паметници. Освен това би трябвало, струва ни се, да отчете и ролята на Големия отсъстващ – изтеклото в Киевска Русия огромно количество класически старобългарски паметници на официалната клерикална литература, поради което и знаменитите преславски текстове повече не се появяват в старобългарски преписи, а красят други славянски литератури. Явно, на тяхното овакантиено място се появява неофициалната, низова или „*популярна*” (както гласи сръбският превод на една от статиите на Милтенова) литература, историко-апокалиптичните съчинения и т.н. Казаното от Милтенова буди размисли и застава старобългариста да огледа и пре(о)цени собствените си разбирания.

И така, след осветляването на Кирило-Методиевата, Симеоновата, частично на Петровата епоха – и епохата на византийско владичество получава достойно обглеждане в трудовете на А. Милтенова. Ще напомним, че упоменатата обща монография има и обновен, допълнен вариант на английски, излязъл в София през 2011 г. под надслов „Historical and apocalyptic literature in Byzantium and medieval Bulgaria”, който съдържа пет нови глави.

Друга насока в научната продукция, представена от кандидатката, е обобщена в монографията ѝ „Egoteaporiseis. Съчиненията от кратки въпроси и отговори в старобългарската книжнина” (С., 2004). След обстоен преглед на старобългарските, гръцките и латинските извори доц. Милтенова стига до същественото за литературната ни история уточнение, че на практика няма съчинение *Беседа на тримата светители*, а 12 компилативни въпросоответни съчинения. Те са проучени прецизно извороведски и текстологически, а в *Приложение* са издадени и самите текстове. Прави се извод за образователната функция на тези текстове, вероятно става дума за съвсем първична монашеска образователност (впрочем за преобладаващата част от монасите повече не им е и трябвало). При това тези съчинения не се състоят, както показва разборът на авторката, само от въпроси и отговори, но са включвали и поучения и тълкования. Жанрът е бил висок в античната и ранновизантийската литература, но в късна Византия и в православния славянски свят до голяма степен се е вулгаризирал. Използвани са значителен брой ръкописи от 20 библиотеки в света

Доц. А. Милтенова е автор на още ред съставителства и на 17 рецензии, които познавам, но тъй като те не са представени от авторката, няма да ги разглеждам.

В края ми се ще да обобщя забелязаното при доц. Милтенова научно-научно-организационно движение:

1. От изследването на сборници със смесено съдържание XV–XVII в., през историко-апокалиптичната книжнина и пророчествата в старобългарската и византийската литератури, към проучването на въпросо-ответната книжнина; последните две насоки са придружени с подчертан интерес към компютърната обработка на ръкописи.

2. От публикации на български език към публикации на чужди езици, най-вече на английски (има 25 такива публикации).

3. Движение към научно-организационна ръководност в областта на старобългаристиката и българистиката като цяло.

Конкретните резултати на това движение ме карат убедено да препоръчам на дълбокоуважаемото научно жури да присъди на доц. дфн Анисава Любенова Милтенова академичната длъжност “професор”.

13 януари, 2012

Проф. дфн Хр. Трендафилов